

God loven

Het is goed dat men de Heere love, en Uw Naam psalmzinge, o Allerhoogste.

Psalm 92:2

Psalm 92 is een Psalm die in het bijzonder bestemd is om op de rustdag te zingen.

De dichter begint met de woorden: "Het is goed dat men de HEERE love, en Uw Naam psalmzinge, o Allerhoogste."

Wanneer wij God dank bewijzen is dat slechts een heel geringe vergelding voor de grote weldaden waarmee Hij ons elke dag overlaadt. Als mensen goed voor ons zijn, danken wij hen daarvoor. Hoeveel te meer hoorden wij de Here te loven omdat Hij ons zoveel weldaden schenkt.

Het is altijd goed om Hem vanuit ons *hart* te loven. Dat kunnen we nooit te veel doen. Maar zeker op de rustdag is het heel gepast om zijn Naam te loven en te psalmzingen. En leert onze natuur ons niet dat het goed is om onze dankbaarheid tegenover de Here te uiten? Denk alleen al aan de zingende vogels en de ruisende beekjes.

We kunnen dankbaarheid in ons hart ervaren en God in *stilte* aanbidden, maar het is nog lieflijker als we onze dank met *onze stem* hoorbaar maken. Het zou onnatuurlijk zijn als we onze tong zouden bedwingen om Gods lof uit te spreken.

Mijn eigen ervaringen hebben mij erin bevestigd dat het goed is om de Here te zingen. Dikwijls heb ik ervaren dat het waar is wat Luther zei: "Kom, laat ons een Psalm zingen en de duivel verdrijven."

C.H. Spurgeon (1834 – 1892)

Inhoud

Meditatie 113

C.H. Spurgeon (1834 – 1892)

De kerk in een apocalyptische tijd 114

Dr. H. Klink, Hoornaar

Reflectie over thema: 'De Kerk in een apocalyptische tijd' 120

Drs. L.J. Geluk, Rotterdam

J.H. Gunning over dichters en denkers (I) 122

Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

De catechismusprediking van dr. H.F. Kohlbrugge 124

H. Boele, Hendrik-Ido-Ambacht

Angst en opluchting 127

Dr. H. Klink, Hoornaar

In dit nummer treft de lezer het referaat aan dat dr. H. Klink hield op de conferentie van 28 mei jl. Ook de lezing van drs. L.J. Geluk is in dit nummer opgenomen. Het referaat van dr. B.J. Spruyt zal in een later nummer in ons blad verschijnen.

De kerk in een apocalyptische tijd

Het bijbelboek Openbaring aan Johannes vertelt over het heilsplan van de Here God en over de wijze waarop dit heilplan wordt volvoerd.

In het vierde hoofdstuk ziet Johannes de heerlijkheid van God de Schepper. Heel de schepping bezingt zijn lof. Daarin ligt uitgedrukt wat het doel is van de schepping: de lofprijzing van de Here God. Het vijfde hoofdstuk laat echter zien dat er een stagnatie is opgetreden. Er is sprake van een impasse. Het doel laat zich zomaar niet verwezenlijken, dit tot ontsteltenis van de hemel en de aarde. Deze impasse wordt beeldrijk voorgesteld. We zien een rol in de rechterhand van God. In de rol valt Gods heilsplan te lezen. De rol is echter verzegeld. De centrale vraag is wie de rol mag openen. Wie is er waardig om de rol uit Gods hand te ontvangen, hem te openen en Gods heilsplan ten uitvoer te brengen? Er wordt niemand gevonden.

Dan treedt er toch iemand naar voren. 'De Leeuw uit de stam van Juda' is waardig de rol te openen. Hij is ook 'het Lam dat geslacht is'. Met deze Leeuw en met dit Lam wordt Christus bedoeld.

Johannes vertelt ons ook van de gemeente, die bij het Lam hoort. Ook voor haar is de geschiedenis een gesloten boek. Zij heeft veel te lijden in de geschiedenis. Wat is het doel ervan? Johannes ziet dat zij een appèl doet op Christus. Zij verlangt naar de voltooiing van Gods heilsplan en vraagt indringend hoe lang het nog duurt voor het einde daar is. Voor haar is het een raadsel welke weg zij heeft te gaan en wat haar roeping is in de geschiedenis.

Juist dat valt in de boekrol te lezen. Nadat de zegels geopend zijn, wordt de rol in de vorm van een boekje

gegeven aan Johannes. Hij krijgt de merkwaardige opdracht om de rol op te eten (Openb. 10: 9). Daarmee wordt duidelijk gemaakt dat Johannes inzage krijgt in de inhoud van de boekrol. Hij moet zich die eigen maken. Als hij dat gedaan heeft, kan hij profeteren en aan de gemeente bekend maken wat er in de toekomst zal gebeuren en wat haar roeping zal zijn. Hij kan haar bemoedigen om te volharden in haar taak.

Als Johannes de boekrol gegeten heeft, wordt duidelijk dat de gemeente haar roeping alleen kan vervullen als zij zich oriënteert op Christus, die de Leeuw is uit de stam van Juda en het Lam.

De centrale vragen die we ons stellen, zijn: (1) Wie is de Leeuw en het Lam?; (2) Hoe kan de gemeente in verbondenheid aan Hem bijdragen aan de realisatie van het heilsplan van God?

1. Wie is de Leeuw en het Lam?

Graag wil ik enkele teksten aanstippen uit het Oude Testament die ons duidelijk maken wat wij moeten verstaan onder de Leeuw en het Lam.

In Genesis 49 lezen we dat Jacob op zijn sterfbed zijn zonen bij zich roept. Voordat hij hen zegent, geeft hij van elk van hen een typering, ook van Juda. Hij kenschetst Juda als een leeuw. Hij is sterk en boezemt vrees in. Hij heeft iets koninklijks. Zijn nageslacht zal regeren, want de scepter zal uit Silo niet wijken. Juda is ook rijk. Hij kan het zich veroorloven om zijn ezel te binden aan een wijnrank, ook al weet hij dat het dier de druiven zal verorberen. Dit tekent de overvloed waarin hij leeft. Daar komt bij dat Juda knap is van uiterlijk. Zijn ogen zijn rood en zijn tanden wit. Beide kleuren onderstrepen nog eens de overvloed die hem te beurt is gevallen: rood is de kleur van de wijn, wit van de melk.

David

Wie het Oude Testament enigermate kent, begrijpt al snel dat de woorden van Jacob iets naar voren laten komen van eigenschappen die David, de ideale koningszoon uit het geslacht van Juda bezat. Hij was knap, rossig van aangezicht. Hij had leeuwenmoed en boezemde zijn vijanden schrik in. Hij bracht Israël tot glorie.

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 30,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. NL72INGB0000 8871 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. NL95RAB00348 9696 19 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: Langeveld grafische afwerking BV, Zoetermeer

Salomo

De overvloed waarin 'Juda' leeft, vinden we vooral bij Salomo. Onder zijn bewind was er sprake van grote voorspoed. Op de velden wuifde het koren en de heuvels 'golden' van de grote hoeveelheden schapen (Psalm 72). In zijn dagen werd Jeruzalem een glorierijke stad, mede omdat hij Gods toestemming kreeg om de tempel te bouwen. Dit voorrecht viel zijn vader David niet te beurt. Salomo's koningschap werd immers gekenmerkt door wijsheid en niet, zoals dat van zijn vader, door het zwaard. Salomo muntte uit in wijsheid. De roem daarvan reikte tot in Ethiopië.

In de tijd van Jesaja

In de tijd van Jesaja verliest het koningschap uit het geslacht van Juda veel van zijn luister. Jesaja voorspelt dat de boom van Isai (de vader van David) wordt afgehouden. Hij profeteert ook van een nieuw begin. Ondanks het feit dat de boom van het geslacht van David is afgehouden, zal God ervoor zorgen dat uit zijn geslacht een nieuwe koning opstaat. Jesaja onderstreept het feit dat deze koning bedauwd zal zijn met Gods Geest. Hij zal raad geven en wijs zijn (Jes 11: 1,2). Daar ligt het accent van zijn koningschap.

De tweede Jesaja

Aan het eind van de ballingschap neemt de tweede Jesaja (Jesaja 40 t/m 55) deze thematiek op. Hij typeert de toekomstige koning als de 'Knecht des Heren'. In de liederen die hij over hem zingt, valt vooral één aspect van deze 'Knecht' op. Hij is niet alleen wijs en gedreven door de Geest van God. Wat hem vooral kenmerkt is dat hij 'getuigt' van Gods recht en zijn heil. Hij doet dat voor het forum van het volk van Israël en de andere volkeren op deze wereld.

Duidelijk is evenwel dat zijn getuigenis niet zomaar wordt aanvaard. Hij roept verzet op. Men veracht hem en staat hem zelfs naar het leven. Toch komt hij niet op zijn getuigenis terug. Vooral in Jesaja 53 is dit motief uitgewerkt. De 'Knecht des Heren' blijkt als een lam te zijn dat in zijn lijden zwijgt. Zijn zwijgen duidt op zijn overgave aan de wil van God. Het duidt er ook op dat hij zijn getuigenis handhaaft en kracht bijzet. Zijn getuigenis betreft immers het recht van God. In dit recht is Gods heil gewaarborgd. In dat heil speelt de 'Knecht des Heren' zelf een centrale rol: de Geest des Heren is op Hem. Hij is geroepen het heil door zijn getuigenis op de wereld te brengen. Op deze wijze is de 'Knecht des Heren' de belichaming van de 'leeuw' en het 'lam'. Hij is volhardend en zachtmoedig, krachtig en tegelijk degene die zich overgeeft aan God. De leeuw heeft eigenschappen van het lam en het lam

eigenschappen van de leeuw.

Daniël

In Daniël 5 en 7 wordt deze thematiek uitgebouwd. Ook daar is sprake van een afgehouden boom, waarvan een wortel overblijft. In Daniël 5 duidt de beeldspraak niet op het koningshuis van David, maar op het koningschap van Nebukadnezar. Aan zijn koningschap komt een einde, doordat God hem 'het hart' geeft van een dier: de koning verliest zijn verstand en gedraagt zich als de beesten op het veld. De reden ervoor is zijn hoogmoed. Hij verbeeldde zich dat hij zijn uitgestrekte koningschap en grote rijkdom aan zijn eigen vernuft en kunde te danken had. Hij erkende God niet, maar maakte zichzelf tot een God. Juist op dat moment wordt de koning krankzinnig. Pas op het moment dat hij God erkent, ontvangt hij opnieuw een 'mensenhart'. De boom was afgehouden. Nu ontluikt er een loot aan de wortel van de boom.

Het beeld maakt duidelijk dat de 'wortel' van Nebukadnezars regering ligt in de erkenning van het feit dat hij de macht die hij heeft van God ontvangt. Als de koning dat erkent, is de weg vrij voor een regering overeenkomstig recht en gerechtigheid. Alleen een dergelijke regering komt de wereld ten goede. Nu pas is zijn regering 'menschelijk'. Om die reden zegt Daniël dat de koning een 'mensenhart' ontvangt.

Dezelfde beeldspraak als in hoofdstuk 5 komt min of meer terug in hoofdstuk 7, waarin Daniël ons het meest centrale visioen dat hij had voor ogen stelt. Daniël vertelt van een droom waarin hij de meest afschrikwekkende dieren ziet. Zij richten een ravage aan op de wereld. De dieren symboliseren de koningen die beurtelings de wereld veroverden, tot in de tweede eeuw voor Christus.

Dan ziet de profeet dat God ten gerichte komt. De hemel gaat open. God zet zich op zijn troon. Even later ziet hij iemand die lijkt op een 'Zoon des mensen'. Hij komt voor de troon van God en ontvangt uit zijn hand de bevoegdheid om over alle volkeren te regeren. De volken worden op hun beurt opgeroepen om de Mensenzoon te erkennen. Het is duidelijk dat deze 'Zoon des mensen' zich onderscheidt van de andere vorsten, die door de dieren gesymboliseerd worden, doordat hij uitdrukkelijk alle macht uit Gods hand ontvangt. In tegenstelling tot hen erkent hij God als de bron van het recht en de oorsprong van zijn macht. Dat is de reden waarom hij niet wordt afgebeeld als een dier, maar als een mens. Omdat hij in de 'geest' van God regeert, is aan zijn regering een

belofte verbonden. Zijn regering komt alle mensen ten goede. Het Koninkrijk van God breekt door op aarde.

De Wijsheid van Salomo

Het boek *De Wijsheid van Salomo*, dat ongeveer 30 voor Chr. geschreven werd, sluit bij de boodschap van Daniël aan. De auteur laat zien dat Salomo gunstig afstak bij de machthebbers in zijn dagen. Deze laatsen misbruiken hun macht en verdrukken de oprechte. In tegenstelling tot hen erkent Salomo zijn afhankelijkheid van God. Hij is nederig. Als hij goed wil regeren, is hij aangewezen op Gods wijsheid. Salomo beseft dat en vraagt eerbiedig of God hem die wijsheid wil geven. In de erkenning van God als de bron van het recht en van zijn koningschap ligt het fundament van zijn regering – die erkenning vormt ‘de wortel’ van het geslacht van David.

Hooglied

Ook het bijbelboekje *Hooglied* zinspeelt erop dat de ideale koning ‘de leeuw is uit het geslacht van Juda’. Salomo heeft zijn oog laten vallen op een jonge eenvoudige vrouw. Hij neemt haar op in zijn harem. Maar zij heeft haar hart verpand aan een jongeman, aan wie ze trouw blijft. Even leek het erop alsof ze haar vriend veronachtzaamde. Hij stond voor haar deur en klopte. Zij deed echter, overmand door slaap, niet open. Verschrikt realiseert ze zich wat ze gedaan heeft. Ze gaat naar hem op zoek en vertelt anderen van de trouw aan haar vriend.

Na meerdere verwickelingen dingt de koning om het geliefde meisje. Zij stemt in met zijn lovende woorden over haar schoonheid, maar voegt eraan toe dat deze niet bestemd is voor de koning maar voor haar vriend, naar wie ze toe rent. Haar vriend neemt haar mee naar zijn huis. Bijna in triomf houdt hij Salomo voor: ‘Uw harem met vrouwen mag u houden. Ik heb er geen behoefte aan. Ik hem mijn hart verpand aan die ene, die ik liefheb’ (*Hooglied* 8: 11, 12). Het boekje geeft impliciet kritiek op het gedrag van Salomo in de laatste jaren van zijn regering. Het laat zien dat de wijze koning Salomo dwaas geworden is. Hij hield er meerdere vrouwen op na. Ook liep hij andere goden na. Hij heeft zijn koningschap niet in wijsheid tot voltooiing gebracht. De vriend van de bruid overtreft wat wijsheid en trouw betreft Salomo.

Wie is deze vriend? De bruid zelf geeft het antwoord. Toen haar door de andere vrouwen in Salomo’s harem gevraagd werd wat haar vriend onderscheidde van anderen, zegt ze: hij is blank en rood (*Hooglied* 5: 10). Het zijn precies deze kleuren die kenmerkend zijn voor ‘de leeuw uit het geslacht van

Juda’ (*Gen.* 49: 12). *Hooglied* laat zien dat de vriend van de bruid de kenmerken heeft van de echte ‘leeuw uit het geslacht van Juda’. Hij is in tegenstelling tot Salomo de echte representant van de wijsheid, aan wie de bruid zich kan toevertrouwen. Hij stond aan de deur en klopte om haar te wekken en tot zich te roepen. Zo zal eens de echte Zoon van David, in zijn wijsheid Israël roepen tot de bruiloft van het koninkrijk van God. Hij zal meer zijn dan Salomo!

Een terugblik

Het Oude Testament laat zien dat de typering van Juda als ‘leeuw’ een hele geschiedenis kent, waarin verschillende aspecten verbonden zijn.

We zagen dat de ‘leeuw’ een koninklijke gestalte is, die moedig is (David) en wijs (Salomo). Hij is de ‘Knecht des Heren’ (tweede Jesaja), van wie vooral geldt dat hij getuigenis aflegt van de waarheid.

Jesaja laat zien dat de Knecht des Heren God zal erkennen en uit zijn kracht zal leven. Zo wordt het recht van God op deze wereld uitgedragen en tot stand gebracht. Dit recht is het heil dat door de Knecht des Heren over de wereld zal komen.

Deze heilzame erkenning van God als de bron van het recht vinden we terug in de profetie van Daniël. De Zoon des mensen erkent God als de bron van het recht en van alle macht. Juist om die reden krijgt hij de bevoegdheid om over de hele wereld te regeren. Die erkenning maakt zijn regering zegenrijk voor de hele mensheid. In de zegen wil Hij de volkeren betrekken.

In de latere wijsheidsboeken komt Salomo naar voren als het prototype van de ideale koning en van de Messias. Hij was wijs omdat hij zich ervan bewust was dat hij voor zijn regering aangewezen was op Gods wijsheid.

Het boekje *Hooglied* laat impliciet zien dat de ‘leeuw uit het geslacht van Juda’ Salomo overtreft. Hij is de echte wijze, die trouw is aan zijn geliefde en die haar tot de bruiloft roept, zoals een bruid zijn bruidegom, om haar in zijn overvloed te laten delen. De liefde van de Bruidegom is sterk als de dood (*Hooglied* 8: 6).

II. De gemeente en Gods heilsplan

Het lijkt geen twijfel dat in het bijbelboek *Openbaringen* met de aanduidingen ‘de Leeuw uit het geslacht van Juda’ en ‘het Lam dat geslacht is’ Christus bedoeld wordt. Hij is de drager van alle eigenschappen van de ‘leeuw’ en het ‘lam’ die we in het Oude Testament op het spoor kwamen. In het laatste bijbelboek lichten ze in zijn Persoon beurtelingen op en maakt Johannes ze

één voor één relevant voor de gemeente. De gemeente heeft er houvast aan en wordt erdoor gevormd. De eigenschappen zijn: Jezus' getuigenis, zijn opstandingskracht, zijn volharding, zijn wijsheid en zijn liefde, die tot uitdrukking komt in zijn oproep om Hem als het Lam van God te volgen tot in het hemelse Jeruzalem.

We willen nagaan hoe Johannes de gemeente dit voor ogen stelt en haar bemoedigt en aanspoort.

We zagen dat de 'Leeuw van het geslacht van Juda' waardig is de boekrol te openen. De hoofdstukken 6 t/m 9 beschrijven wat er gebeurt als de zegels van het boek verbroken worden. Tal van rampen komen over de aarde. Als de boekrol geopend is, krijgt Johannes de opdracht de rol te eten. Zo maakt hij zich de inhoud ervan eigen. Nu wordt hem duidelijk hoe de geschiedenis zich ontrolt en wat de roeping van de kerk is in de geschiedenis. Dat moet hij de gemeente laten weten!

Getuigen vanuit de kracht van Jezus' opstanding

Het eerste wat hij ziet, is de voorhof van de tempel (Openb. 11). Op de voorhof staan twee figuren. Zij worden aangeduid als de 'twee getuigen'. Alle uitleggers zijn het erover eens dat het hier gaat om getuigen die optreden in de geest van Mozes en Elia. Zij roepen de volkeren op om zich te bekeren tot God. Al snel blijkt dat deze boodschap hun niet in dank wordt afgenomen. Ze worden gedood. Door Gods kracht komen ze echter weer tot leven. De gevolgen van hun getuigenis en van dit wonder zijn enorm. Het merendeel van de volken komt tot geloof. Slechts een tiende van de mensheid blijft ongehoorzaam (vers 13).

De strekking van dit visioen is duidelijk. De gemeente wordt opgeroepen om in vertrouwen het spoor te gaan van de twee getuigen. Evenals Mozes en Elia zullen zij voor koningen en hooggeplaatsten ter verantwoording worden geroepen. Juist in zulke situaties gaat het erom dat de gemeente zich niet laat intimideren maar vrijmoedig spreekt en getuigt van de waarheid. Zij gaat dan in het voetspoor van Christus die de gemeente liet groeten als 'de trouwe Getuige, de eerstgeborene van de doden en de Vorst van de koningen der aarde' (Openb. 1: 5).

Als de gemeente dat doet, mag zij wonderen verwachten. Het Evangelie zal zich ondanks de vervolgingen vertakken over de hele wereld. Het is zoals Cherterton zei: 'De kerk is in de wereldgeschiedenis wel vijf keer gestorven en zes keer opgestaan.'

De gemeente vindt haar kracht om te getuigen in Jezus zelf – Hij is de trouwe Getuige, die opstond uit de dood en regeert over alle vorsten op de aarde.

Geduld uit kracht van het Lam dat staat op de heuvel
De gevolgen van de prediking van de kerk zijn zo groot dat het is alsof het einde van de wereldgeschiedenis in zicht komt. Het is alsof er al iets oplicht van de hemelse werkelijkheid. De apostel ziet de tempel geopend en hoort al iets van de hemelse lofzang (Openb. 11: 12)!

Maar dan is het alsof de hemelse werkelijkheid verwaagt (Openb. 12). Johannes oog wordt weer getrokken naar de aarde. Nog duidelijker dan voorheen ziet hij achter de schermen van wat zich in de wereldgeschiedenis voordoet. Nog helderder wordt het hem welke roeping de gemeente van Christus heeft in de wereld.

Johannes ziet een vrouw. Zij baart een kind. Met de vrouw worden Eva en Maria bedoeld, maar ook de kerk. Eva kreeg de belofte van een Kind dat tot zegen zou zijn van de mensheid en de boze de kop zou vermorzelen. Maria was de moeder des Heren. Zij bracht Jezus ter wereld. De kerk volgt haar spoor en maakt door haar getuigenis de Naam van Christus bekend.

Johannes ziet dat de vrouw en het Kind worden bedreigd door een monsterlijk dier, dat uit de hemel is gevallen. Het is een draak: de boze. Het Kind wordt aan zijn greep onttrokken. Het wordt opgenomen in de hemel. De vrouw vindt een veilige vluchtplaats in de woestijn. De schepping komt haar, als de draak haar achtervolgt, te hulp.

Zo is de situatie van de Kerk. Zij heeft te maken met de draak. Johannes legt uit: de boze is in de hemelse gewesten verslagen en is op de aarde geworpen. In de hemel heeft het Lam definitief overwonnen. Op de aarde kan de boze zijn woede voorlopig nog botvieren. Waar kan hij deze beter op richten dan op de vrouw, de gemeente van Christus? In donkere kleuren schildert Johannes wat hij ziet. De draak richt een ravage aan.

Het is opvallend dat het beest in veel opzichten een persiflage is van het Lam van God. Het Lam was onoverwinnelijk. De boze lijkt dat eveneens te zijn. Evenals het Lam heeft de boze iemand die van hem getuigt. Deze getuige is retorisch begaafd. Zijn boodschap gaat gepaard met wonderen en krachten. Zo is hij in staat het overgrote deel van de mensheid te verleiden. Wie bij het beest hoort, krijgt een teken opgedrukt op het voorhoofd, het teken van het beest. Het is de antipode van het teken van de doop, dat de christen ontving. Het getal van het beest, geeft aan hoever zijn macht reikt: 666. Het is het getal dat het getal van

de volheid bijna evenaart. Het dier lijkt dan ook oppermachtig te zijn en niemand lijkt tegen het beest opgewassen. Hij laat de mensen versteld staan van zijn macht en kunde.

Door dit alles komt de gemeente van Christus in het gedrang. Alleen door geduld en volharding kan de gemeente staande blijven. Daartoe roept Johannes haar op. Maar hoe kan ze dat opbrengen? Zij kan dat door goed in zich op te nemen wat Johannes vervolgens ziet (Openb. 14).

Johannes ziet een laagvlakte. Daarin wordt strijd geleverd. De gemeente verblijft daar en de boze richt er een ravage aan. Er hangen donkere wolken boven de vlakte. Niemand is in staat er doorheen te zien. Opeens breekt er wat licht door. De kruitdampen trekken op en het wordt helderder. Johannes ontwaart een heuvel, aan de rand van de vlakte. Het is de heuvel Sion. Wat hij dan ziet! Op de heuvel staat iemand. Hij kijkt uit over de laagvlakte. Het is het Lam. Het staat er fier, als een generaal die het strijdtoneel overziet en precies weet wat hij doen moet. Het heeft alle macht. Degene die met Johannes meekijkt, voelt dat het Lam er niet werkeloos staat. Het heeft de overwinning behaald. Hij is in het hemelse Jeruzalem, maar Hij is zeer betrokken op de gemeente, die zich in de laagvlakte bevindt. Hij zal optreden als het nodig is.

Het tafereel doet denken aan Napoleon, die de gewoonte had om vanaf een heuvel het strijdgewoel te slaan. Het is bekend dat het zien van hem zijn soldaten met kracht bezielde. Ze kregen moed en vochten, zo nodig, tot het bittere einde.

Johannes vertelt dat hij vervolgens het geraas hoort van veel wateren en zware donderslagen. Het lijkt alsof het gericht wordt aangekondigd. Opeens dringt een heel ander geluid door. Johannes hoort citerspel! Natuurlijk wil Johannes dat we als het ware meeluisteren naar de milde en toch krachtige en hoopvolle tonen van dit instrument, waarvan het geluid eerst zacht, maar vervolgens steeds duidelijker doordrong in de laagvlakte waar de gemeente de macht van de boze zo zwaar ondervindt. Hij wil dat we onder de bekoring komen van deze muziek en opademen. Het doet denken aan het verhaal van de Duitse militair die in de Tweede Wereldoorlog in Rusland gedurende urenlang onder spervuur had gelegen en zijn leven geen minuut zeker was. Opeens werd het stil. In deze stilte schalde er plotseling een hemels gezang over het slagveld. Hij kon niet anders dan geloven dat hij engelen hoorde zingen. Later bleek dat de telefoonlijn volkomen onverwacht het geluid had opgevangen van

een zang in een kerk ver weg. Even drong de hemel door in de hel van het oorlogsgeweld. Zo hoort de gemeente te midden van de donder het milde en zachte geluid van een citer.

Johannes ziet het Lam, hij hoort het citerspel. Hij weet dat hij de gemeente daarop moet wijzen. Door dit zien en dit horen moet zij zich laten bemoedigen om haar roeping te volbrengen. Zij kan dat alleen door geduld en trouw. Beide valt op te brengen door de kracht en inspiratie die het Lam, dat de overwinning al behaald heeft, geeft.

Wijsheid door de kennis van Christus

Nadat hij dit gezien heeft, wordt hem door een volgend visioen nog duidelijker wat de achtergronden zijn van het wereldgebeuren en op welk terrein de confrontatie tussen de boze en de kerk plaatsvindt. Hij ziet de stad Babylon. Daar heeft de boze zijn machtscentrum. De boze oogt als een vrouw. Maar de verschijningsvorm van deze vrouw is volstrekt anders die van de vrouw uit Openbaringen 12. Ze is een hoer. Ze is weelderig gekleed en wellustig. Ze zit op een scharlaken rood beest, dat godslasterlijk spreekt. Het dier (de boze) draagt haar. Zijn tegenkanting tegen God is haar inspiratiebron. Veelzeggend is dat ze zich ophoudt aan wateren, die door de schepen bevaren worden. In Babel wordt handel bedreven en winst gemaakt. De mensen die er wonen worden door welvaart verblindt. Ze zijn volstrekt wereldsgezind en zoeken hun heil alleen op deze wereld. Er is geen sprake meer van een geestelijke oriëntatie.

Het visioen dat Johannes krijgt, maakt duidelijk dat er wijsheid nodig is om de verleidingskunsten van de hoer te weerstaan. Zij belooft veel, maar biedt als het erop aan komt weinig.

Johannes helpt zijn lezers om hun ogen te scherpen. Heel veelzeggend is de typering van het dier dat de vrouw inspireert en kracht geeft. Johannes zegt van hem dat het "was en is niet, en het zal opkomen uit de afgrond en... naar het verderf gaan" (vers 8), ofwel: "het was en niet is, hoewel het er toch is" (vers 11). Het voert de pretentie dat het eeuwig zal blijven en blijvend geluk kan geven. Maar dat is schijn. Zelfs als het, nadat men het dood gewaand had, uit de afgrond opklimt en een tweede of derde leven lijkt te hebben, kan het zijn pretenties niet waar maken – hij is tóch niet (echt). Het lukt hem niet over de grens van het 'niet-zijn' te komen tot het 'zijn'. Als het poogt het toch te doen, wacht het het oordeel: het dier wordt voorgoed overwonnen en zal naar het verderf gaan, samen met de stad Babylon waarover hij met groot

machtsvertoon regeert.

De christenen doorzien de schijn van het dier en de vrouw. Zij kennen immers Christus. Hij is de antipode van de boze. Van Hem geldt wat het dier niet waar kan maken. Van Hem geldt namelijk dat Hij 'is en was en komen zal'. Jezus 'is en was': Hij is eeuwig. En Hij zal komen. Hij is in de geschiedenis geweest en zal terugkomen om het heil dat Hij geschonken heeft tot voltooiing te brengen. In het licht van de goddelijke werkelijkheid van Jezus valt het dier door de mand. Het kan zijn pretentie niet waar maken. Alleen Jezus kan eeuwig leven geven. Dat maakt het visioen dat Johannes ontvangt duidelijk. Johannes ziet hoe de stad Babylon 'in een oogwenk', 'in een uur' verdwijnt (Openb. 18: 16). Opeens is het met haar gedaan. De gemeente weet dit.

Zij is geroepen om zich niet te laten imponeren door de schijnwereld van de hoer van Babylon. Ze wordt geroepen boven einder van dit leven te kijken, naar de hemelse werkelijkheid. Zij dient eschatologisch te leven. Want 'Hij die is en die was', zal ook kómen!

Liefde door het appèl van de bruidegom

Na het zien van dit visioen, waarbij de nadruk ligt op Hem die komen zal, dient zich een nieuw schouwspel aan dat daarop voortborduurde. Hij die komt, is het Lam. Het Lam komt om zijn gemeente te roepen tot een bruiloft! Het Lam is zelf de bruidegom (Openb. 20: 6 ev).

De gemeente wordt opgeroepen om zich gereed te maken voor de komst van de bruidegom (Openb. 20: 7). Het is haar roeping trouw te zijn aan één Man en om zich toe te wijden aan Hem.

Als ze dat doet, is ze het tegenbeeld van de woelzieke hoer van Babel, die maar één werkelijkheid kende. Ze is als de bruid uit Hooglied, die zich niet liet bepraten om ontrouw te zijn tegenover haar vriend. We zagen hoe de vriend de representant was van de wijsheid. Hij zocht zijn bruid en klopte bij haar aan. Zo staat Christus, die de Wijsheid bij uitstek is aan de deur en Hij klopt, zodat zij open doet (Openb. 3:20). We weten uit de Evangeliën dat Jezus zichzelf de Wijsheid heeft genoemd, die vermoeden en belasten tot zich riep: "Leer van Mij dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart en u zult rust vinden voor uw zielen." De Wijsheid heeft iets moederlijks: "Jeruzalem hoe vaak heb Ik u bijeen willen vergaderen als een hen haar kuikens." Jezus was bedauwd met de Geest. Deze Geest schenkt Hij aan de gemeente geeft, zodat zij samen met de Geest, roept: "Kom Here Jezus, ja kom haastig."

Zo maakt de Bruid zich op voor de bruiloft van het Lam. Door dit blijde, eschatologische uitzicht, dat gevoed wordt door de liefde tot Christus, die om haar hand gedongen heeft, overwint zij het kwaad en kan zij komen tot de bruiloft van het Lam.

Reinheid door het Lam dat zijn leven gaf

Hoe kan zij tot de bruiloft komen? Zij kan dat alleen omdat de bruiloft de bruiloft is van het Lam, die voor haar zijn leven gaf. Daardoor alleen is de macht van de boze gebroken. Jezus, die het Lam van God is, gaf zijn leven voor de zondige mensheid. Hij deed dat uit liefde. In deze liefde ligt de kracht van Jezus' bloed. Deze liefde is onoverwinnelijk. Zij zorgt ervoor dat de bruid breekt met het kwade en gelouterd wordt en Hem lief krijgt. Deze liefde maakt het mogelijk dat de volkeren met een goed geweten de 'exodus' kunnen maken naar het koninkrijk der hemelen.

Zoals de koning van Egypte omkwam in de Rode Zee zal God de boze die de schepping in zijn greep heeft, verdoen. Door de liefde van Christus zal de geschapen werkelijkheid in een nieuwe gestalte oprijzen in het hemelse Jeruzalem, waar de boom des levens staat, waar een stroom ontspringt die voortdurend water geeft en waar aan weerszijden van de stroom bomen staan waarvan de bladeren genezing geven (Openb. 22).

De liefde van Christus is het fundament van deze stad. Deze liefde vond haar grond in de liefde van God de Vader. Hij wilde dat het heilsplan bekend werd en gerealiseerd zou worden. Jezus heeft zich daarvoor gegeven, in gehoorzaamheid aan de Vader en uit liefde tot de schepping.

Zo is Hij 'De wortel van het geslacht van David' (Openb. 22: 16).

III. Conclusie

We vroegen ons af welke taak de gemeente heeft in de wereldgeschiedenis. Het boek Openbaring aan Johannes maakt duidelijk dat de gemeente betrokken is en een functie heeft in het heilsplan van God.

Zij overwint de boze door haar getuigenis, door haar volharding in het geloof, door haar wijsheid, door haar trouw in de eschatologische gerichtheid die haar eigen is en die voortkomt uit haar liefde tot Christus. In reinheid maakt zij als de bruid de overgang naar het nieuwe Jeruzalem. Door Christus te eren overwint ze in zijn kracht de boze en draagt ze bij aan de redding van de wereld en de glorie van God.

Zij weet zich afhankelijk van Christus. Hij is 'de Leeuw uit het geslacht van Juda'. Dat wil zeggen: Hij is de getrouwe Getuige, het Lam dat staat op de berg Sion en de gemeente steunt en bemoedigt in haar strijd tegen de boze. Hij is degene 'is en die was en die komen zal'. Hij is de Bruidegom, het Lam dat geslacht is en overwon en zo de weg baande tot de nieuwe schepping. Deze nieuwe schepping brengt de Vader tot stand dankzij het werk van de Zoon, die aan Hem gehoorzaamde en die zo de Wortel en het nageslacht van David, de blinkende Morgenster is (Openb. 22: 16).

Hij zegt tot de gemeente die nog in de geschiede-

nis staat en de opdracht heeft te volharden: "Wees niet bevreesd, Ik ben de Eerste en de Laatste en de Levende, en Ik ben dood geweest en zie, Ik ben levend tot in alle eeuwigheid. Amen. En Ik heb de sleutels van het rijk van de dood en de van de dood zelf" (Openb. 2: 17, 18).

"En de Geest en de bruid zeggen: 'Kom! En laat hij die het hoort, zeggen: Kom! en laat hij die dorst heeft, komen; en laat hij die wil, het water des levens nemen, voor niets.'"

H. Klink, Hoornaar

Reflectie over thema: 'De Kerk in een apocalyptische tijd'

Zal de Gemeente van Christus, zal de gelovige deel hebben aan de heerlijkheid die de Leeuw uit Juda's stam, die ook het Lam is, in zijn weg van geloof, gehoorzaamheid en lijden, ontsloten heeft, dan dient zij, dan dient de gelovige de weg van het belijden te gaan en bereid zijn te lijden.

Etymologisch lijken de woorden 'lijden' en 'belijden' aan elkaar verwant.

Toch zijn zij dat niet

In de Griekse taal en in het Latijn zijn de woorden voor 'lijden' en 'belijden' dat ook niet.

Maar wat zij beide aanduiden is nauw met elkaar verbonden.

Het Nieuwe Testament laat er geen twijfel over bestaan: belijden, het belijden van Christus als Verlosser en Heer brengt lijden met zich mee.

Dit is een rode draad die door het gehele Nieuwe Testament loopt.

Wanneer evangelisten en apostelen spreken van het lijden van Jezus, doen zij dit anders dan bij ons gangbaar is geworden.

Wij spreken van de weken vóór Pasen als de 'lijdensweken'.

En in deze weken, de lijdensstijd, verwacht de Gemeente lijdenspreken.

Maar de evangelisten en apostelen duiden in de eerste plaats met 'lijden' het doodslijden, het sterven, de dood van Jezus aan.

Dus niet de lijdensweg, maar het einde daarvan.

Twee voorbeelden.

- In Thessalonica (Handelingen 17:3) legt Paulus in de synagoge de Schriften uit.

Hij spreekt van het lijden en opstaan uit de doden van

Jezus, de Messias, de Christus.

Hij noemt het sterven van de Christus niet.

Waarom niet?

Omdat 'lijden' eenvoudig 'sterven' betekent.

Paulus sprak in zijn verkondiging in de synagoge dus over het sterven en de opstanding van Christus.

- Volgens de brief aan de Hebreëën (13:12) leed Jezus buiten de poort.

Dat wil zeggen buiten de heilige stad Jeruzalem.

Dit lijden is zijn doodslijden, zijn gewelddadig sterven aan het kruis.

Wat binnen de poorten van Jeruzalem gebeurde, zijn verhoor, zijn bespotting, zijn veroordeling, zijn verworpen worden, het onrecht dat Hem werd aangedaan, dit alles noemen wij 'lijden', maar het Nieuwe Testament doet dat niet.

Daar komt nog iets bij.

Naar het woordgebruik in het Nieuwe Testament wordt het doodslijden dat Jezus ondergaat, dus: zijn sterven, niet teruggebracht op wat mensen Hem aandoen, maar op wat God Hem aandoet.

Mensen worden daarvoor wel gebruikt.

Zij wijzen Jezus af, verwerpen Hem en leveren Hem uit aan het wereldlijk gezag.

Maar dit alles geschiedt in de geest van de profetie van Jesaja 53: Jezus sterft omdat God Hem als de Knecht des Heeren, als het Lam dat onze schulden draagt, de dood aandoet.

Hij sterft als het Lam om onze overtredingen, om onze ongerechtigheden.

Hij ontvangt de straf opdat wij vrede zouden ontvangen.

Wie in het spoor van Christus gaat, Hem gelovig belijdt en gehoorzaam volgt, moet rekening houden

met lijden.

Hij moet daar niet alleen rekening mee houden, hij moet erop rekenen.

Maar *dit* lijden komt van de kant van mensen.

Christus' lijden is zijn sterven, het lijden van de christen speelt zich af in het leven.

Het kán op zijn dood uitlopen, maar dat behoeft niet.

De apostel Paulus heeft overvloedig met lijden kennis gemaakt. Hij heeft daar meermalen over geschreven. In het visioen waarin Ananias, Christus' discipel in Damascus, de opdracht krijgt naar de blind geworden Saulus van Tarsen te gaan, werd dit lijden aangekondigd. Christus spreekt ervan hoeveel hij zal lijden om mijn naam (Handelingen 9:16).

Maar wanneer Paulus later opsomt wat hij van de kant van mensen te verduren heeft gekregen – en dat is heel veel pijnlijks, heel veel geweld, heel veel onrecht – gebruikt hij het woord 'lijden' daarvoor niet.

De vele moeiten, het geweld, de gevaren, de gevangenschappen waarmee hij persoonlijk kennis heeft gemaakt, vat hij niet samen onder het hoofd 'lijden'. Het is alsof hij dit woord niet wil gebruiken voor zijn eigen ervaringen, maar reserveert voor de ervaringen van anderen, in de eerste plaats van Christus.

Voor de moeitelijke weg die christenen moeten gaan, de inspanningen en strijd die zij hebben, gebruikt hij wel enkele keren het woord 'lijden'.

In de brief aan de Gemeente in Philippi, de eerste stad in Europa waar hij het Evangelie bracht, schrijft hij zelfs (1:29) dat het lijden om Christus een genade van God is, een lijden dat in betekenis het *geloven* in Christus overtreft! En in zijn brief aan de christenen in Rome jubelt hij dat het lijden (Paulus gebruikt de meervoudsvorm) niet opweegt tegen de komende heerlijkheid (8:18). De weg naar de heerlijkheid is geplaveid met velerlei lijden.

In zijn eerste rondzendbrief aan de christenen in de diaspora stelt de apostel Petrus dit uitgebreider aan de orde.

Hij spreekt trouwens ook over het lijden van Christus anders dan de Evangelieën dat doen.

Evenals bij ons is bij Petrus het lijden van Christus de *lijdensweg* die Hij is gegaan, de weg naar het kruis.

Ook voor hem is het lijden iets dat wezenlijk behoort bij het christen zijn. Het geloof en het kruis van Christus, en ook het geloof en het kruis dragen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dat hoort er bij wanneer men als burger van het Rijk waarvan Christus de Koning is, vreemdeling is in de tegenwoordige maatschappij.

De christen ondervindt van de kant van mensen lijden. Wanneer Petrus dit schrijft zijn de georganiseerde vervolgingen tegen de christenen nog niet begonnen.

Wij moeten dus denken aan allerlei negatief gedrag dat zij van mensen ondervinden: verdachtmaking, uitgelachen worden, laster, bedreiging, ontslag uit de werkring, met de nek aangekeken worden door de burens, boycot, discriminatie, breuk met familieleden en/of vrienden.

Evenals voor Paulus is voor Petrus het lijden van de christen genade van God, althans, wanneer dit een onschuldige lijden is. Dat laatste beklemtoont de apostel wel.

Ook in het laatste Bijbelboek komt steeds weer naar voren dat het belijden van Christus lijden met zich meebrengt.

Anders dan wij in Europa moeten christenen in vele landen al eeuwen lang als minderheid leven te midden van een meerderheid van moslims, boeddhisten of hindoes.

Zij weten wat lijden om Christus' wil betekent.

Een organisatie als *Open Doors* herinnert er ons voortdurend aan hoe dit lijden in tientallen landen onophoudelijk door gaat.

Tot in azc's toe.

Het gekerstende Europa was in het wereldgeheel een uitzondering.

Daar hebben zich wel verdrukkingen en vervolgingen voorgedaan, maar de tijden dat de Gemeente van Christus in veiligheid kon leven waren in de meerderheid.

Nu Europa in snel tempo ontkerstent en de Gemeente al generaties lang aan verdrukking is ontwend, nu massa's moslims hier gekomen zijn en zullen komen, en het ons bekende Europa bezig is onder te gaan, is voor de kerk en de christen een nieuwe tijd aangebroken. Het heeft iets apocalyptisch dat het gebinte van de samenleving kraakt en dreigt in te storten.

Een gevolg daarvan zal voor de christenen zijn: minder vrijheid en meer vreemdelingschap, en wellicht ook lijden.

Kortom een situatie die gelijk op die van de christenen in de eerste eeuwen.

Toen botste de belijdenis van Christus als Koning op de pretentie van de keizer van Rome als goddelijke macht.

Nu zal meer en meer de belijdenis van Christus als Koning botsen op de heersende ideologieën.

Laat het ons gebed zijn dat velen, ouderen en jonge-

ren, de verzoeking van de afval weerstaan. En dat hetgeen de loutering van de verdeelde christenheid doorstaat, in de fundamente van het geloof meer één wordt en het uitzien naar de jongste dag en het verlangen naar het doorbreken van het Rijk der

heerlijkheid, krachtig groeit.
Maranatha.

L.J. Geluk, Rotterdam

J.H. Gunning over dichters en denkers (I)

Opnieuw aandacht voor Johannes Hermanus Gunning. Nadat ik in 2013 het eerste¹ en in 2014 het tweede deel² van zijn *Verzameld Werk* bij onze lezers heb ingeleid, volgt nu een bespreking van het derde deel³, dat in december 2015 is uitgekomen. Voor deze bespreking heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de goede inleiding op dit derde deel.

In dit deel, *Over denkers en dichters*, maken wij kennis met de belangrijkste literaire en wijsgerige geschriften, die Gunning in de jaren 1856-1903 het licht heeft doen zien.

Gunning, zo lezen wij in de inleiding, was een veelzijdig theoloog met grote belangstelling voor literatuur en wijsbegeerte. Hij was geweldig belezen. Hij bezat onder meer de verzamelde werken van Shakespeare, Rousseau, Goethe en Schiller en hij las Dante in het Italiaans. Hij kende vrijwel alle werken van Spinoza. Diens *Ethica* heeft hij tientallen (!) malen bestudeerd.

Al vroeg was Gunning zich ervan bewust, dat moderne theologen als C. W. Opzoomer, A. Pierson en Conrad Busken Huet zich veel grondiger in de literatuur verdiepten dan hun orthodoxe collega's. 'Zij vonden daarin het ideaal van de humaniteit terug, dat zij ook als theologen wilden verbreiden. (...) Zij waren ervan overtuigd dat deze humaniteit vooral bij grote vrijzinnige geesten als Goethe en Spinoza te vinden was en bij orthodox-christelijke auteurs vaak gemist werd' (blz. 8).

Ook Gunning pleitte al vroeg voor 'een intensieve studie van "de grote mannen" van de literatuur.'⁴ Daardoor konden karakter en geestesadel worden gevormd. Maar sinds hij met het Réveil in contact gekomen was en hij met D. Chantepie de La Saussaye bevriend geraakt was, had hij hieraan niet genoeg en stelde hij zich ten doel de literatuur te "evangeliseren", d.i. 'het met christelijke beginselen te bezielen en uit christelijke beginselen te beoordelen'. Het gaat erom, zo zegt hij ergens, de kunst en de literatuur te beoefenen 'uit de liefde Christi, niet ondanks die liefde. (...) wij moeten tot Goethe komen, niet ondanks Christus, maar door Christus. Eerst Christus: Hij is de waarheid, ook van ons leven. Maar die waarheid moet zó sterk

zijn, dat Christus ons geeft een gans, vol – niet slechts een exclusief *religieus* - menselijk leven, en dat Hijzelf ons dus dringt, om ook het esthetische gebied, langs Gods leiding met ons te betreden' (blz. 8-9).

Sinds Gunning in 1861 predikant in Den Haag was geworden, zocht hij naar een alternatief voor de moderne theologie. Dit alternatief presenteerde hij in zijn vierdelige *Blikken in de openbaring* (1866-1869), waarin hij zich echter ook keerde tegen de supra-naturalistische orthodoxie, die verzuimd had de christelijke boodschap te actualiseren, waardoor zij medeverantwoordelijk is geweest voor de opkomst van de moderne theologie.

In de jaren zeventig liet Gunning, als neerslag van tal van lezingen en gesprekken, tal van geschriften van letterkundige en wijsgerige aard het leven zien, die – net als in 1856 – ten doel hadden de door hem aan de orde gestelde literatuur te 'evangeliseren'. Zo verscheen in 1870 *Dante Alighieri: eene studie*. In 1871 volgen een artikel over de wijsbegeerte van Arthur Schopenhauer en een studie over Schillers ballade *Der Taucher*. Een jaar later verscheen de studie *Goethe's Faust* en in 1874 een artikel, getiteld *Plato's ideeënleer*, terwijl hij in 1875 een tweede publicatie over Dantes meesterwerk het licht deed zien (blz. 9-10). De beide publicaties over Dante zijn overigens niet in deze uitgave opgenomen.

Verreweg de meeste aandacht krijgt Gunnings belangrijkste literair-wijsgerige studie, *Spinoza en de idee der persoonlijkheid* (1876), waarvoor hem door de Utrechtse academie een eredoctoraat is toegekend. De aanleiding tot het schrijven van dit werk was het voornemen van het Spinoza-Comité om in Den Haag een standbeeld voor de grote wijsgeer op te richten. Gunning, destijds predikant in de Hofstad, had zich in een brief aan het comité tegen dit plan verklaard, omdat hij Spinoza's wijsbegeerte een bedreiging van de menselijke vrijheid achtte. Zijn protest haalde echter niets uit. Het standbeeld kwam er toch en werd in 1880 onthuld.

Naar aanleiding hiervan publiceerde Gunning in datzelfde jaar een preek met het opschrift *Deze wereld*

of de toekomstende, waarin hij op Spinoza's naturalisme terugkwam.

In de jaren tachtig, waarin Gunnings aandacht door zijn controverse met Kuiper in beslag genomen werd, kwam de bestrijding van het naturalisme op de achtergrond te staan. In 1881 publiceerde Gunning zijn boek *Van Calvijn tot Rousseau* (1881), waarin hij betoogde, dat Calvijns verkiezingsleer niet, zoals Abraham Kuiper deed, onkritisch overgenomen, maar ontwikkeld diende te worden.

Een jaar later deed hij een bespreking van E. van Calcars boek over de spiritistische Emanuel Swedenborg het licht zien en in 1888 een publicatie over het revolutionaire socialisme van R. Domela Nieuwenhuis: *De kritiek der bewondering*.

In de jaren negentig, in de laatste jaren van zijn hoogleraarschap in Amsterdam en in zijn Leidse tijd, heeft Gunning zich opnieuw heel intensief met Spinoza beziggehouden. Na zijn emeritaat publiceerde hij, uit dankbaarheid voor het hem destijds verleende eredoctoraat, het werk *De eenheid des levens* (1903), een kritische bespreking van het drie jaar eerder door J.D. Bierens de Haan geschreven *Levensleer naar de beginselen van Spinoza* (blz. 10-11).

In zijn *Blikken in de openbaring* en in de studies, die hij daarna het licht heeft doen zien, blijkt Gunning diepgaand te zijn beïnvloed door de christelijke theosofie van J. Böhme, F.C. Oetinger en F. von Baader. Vooral de werken van laatstgenoemde vormden voor hem een rijke bron van inzicht. Voor Von Baader was God niet alleen geest, maar had Hij ook een natuur, die Hij met zijn geest voortdurend doordrong en bepaalde, zodat Gods geest de goddelijke natuur volkomen beheerste. Deze grondgedachte van Von Baader legde de basis voor Gunnings eigen ideeën over persoonlijkheid, schepping, natuur, menselijke vrijheid, wedergeboorte, zelfverloochening en de bestemming van de wereld en vormde de achtergrond voor zijn kritiek op het spinozistische naturalisme van de negentiende eeuw.

Er is, zegt Gunning, een principiële strijd tussen geest en natuur gaande. De wetenschap maakt de menselijke geest tot een deel van de zondige natuur. Zij vernietigt de vrijheid en de zelfstandigheid van de mens. Alleen het 'offer' van Christus kon en kan de schijnbare almacht van de natuurlijke werkelijkheid doorbreken en haar ontmaskeren. Ook Gunning geloofde aan de eenheid van natuur en geest, maar als een eschatologisch gebeuren, dat zich voltrekt, wanneer de mensheid zich het offer van Christus heeft toegeëigend. Dan wordt de mens 'persoonlijkheid'. (p. 11-12.)

Gunning was erg gevoelig voor wat er in de cultuur van zijn tijd omging. Dr. O. Noordmans zegt: "Meer dan iemand anders van zijn tijdgenoten, heeft hij de tweede helft van de negentiende eeuw wakende doorleefd. Hij voelde de samenstelling van de geestelijke dampkring. En waar anderen tevreden waren, was hij vol onrust." Een onrust, die ook lichamelijk zichtbaar was. Noordmans spreekt zelfs van "Gunnings agonie".⁵

Gunning heeft voorvoeld hoe de 'donder van de grote wereldgebeurtenissen' een einde zou maken aan veel orthodoxe en moderne opvattingen. Maar hij was ervan overtuigd, dat de waarachtige humaniteit die hij in Christus belichaamd wist, haar fundamentele betekenis zou behouden. Vandaar, dat hij zijn leven lang het gesprek met zijn tijdgenoten heeft gezocht, die hij opriep de rijpe vruchten van denkers en dichters niet te versmaden, maar daarin het ware en edele te onderkennen en hun werken vanuit christelijke beginselen te beoordelen. Maar hij ervoer ook steeds weer, hoe juist de kerk, die toch juist als eerste getuigenis moest afleggen van de waarheid, dat God in Christus de ware mensheid heeft hersteld, het liet afweten in de worsteling van de mensheid om de humaniteit. Terwijl de moderne richting zich onkritisch conformeerde aan de naturalistische wereld- en levensbeschouwing, weigerde de orthodoxie – die zich terugtrok op strak belijnde, gesloten leeropvattingen – in te zien, dat de eigenlijke strijd niet lag in het handhaven van de zuivere leer, maar in een oprechte christelijke analyse en beoordeling van het eigentijdse naturalisme. En zo was hij, aldus Noordmans, "voorbested om profetisch en plaatsvervangend, de geestelijke nood der eeuw in zichzelf te voldragen. (...) Zijn hele leven en werken was een vlucht uit deze eeuw in de toekomstende: uit de kerk der berusting in die der opstanding: van het evangelie van Spinoza naar het Evangelie van Jezus Christus"⁶ (blz. 12).

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Noten

- 1 Jrg.104, Nrs. 7, 8 en 10.
- 2 Jrg.105, Nrs.11, 14 en 18.
- 3 J.H. Gunning Jr. *Verzameld Werk*, deel 3 (1856-1903). *Over denkers en dichters*. Een uitgave van Boekencentrum, bezorgd door Dr. L. Mietus, onder verantwoordelijkheid van de Stichting Heruitgave Oudere Ethische Theologie (SHOET). ISBN 978 90 239 7034 7. Aantal bladzijden: 656. Prijs: € 49,90.
- 4 'Gunning zocht (en vond) overal, in de Griekse en Perzische dichters evengoed als in Schiller en Goethe, in

de “moderne” overtuiging evengoed als in de Roomsche dwaalleer, gedachten, elementen van waarheid, heenwijzingen naar het goddelijk Licht, die hij “raden”, aanvoelen, aangrijpen, ontwikkelen, leiden wilde, totdat zij aan den voet van het Kruis haar volle betekenis ontvingen.’ Zie: J.H.

Gunning J.H.zn., *Prof. Dr. J. H. Gunning. Leven en Werken*, deel I, p. 22 e.v..

5 O. Noordmans, ‘Johannes Hermanus Gunning’, in:

Verzameld Werk, deel III, pp. 346 en 348.

6 Idem, p. 351.

De catechismusprediking van dr. H.F. Kohlbrugge

Op de laatste conferentie¹ van de Vrienden van dr. H.F. Kohlbrugge werd door een vraagsteller de stelling geponeerd dat Kohlbrugge een groot liefhebber was van de Heidelbergse Catechismus. Dat is inderdaad een onweerlegbaar feit. Kohlbrugge heeft eens in een preek gezegd: ‘Het is nog geen mens gelukt, Gods waarheid beter en duidelijker uit te leggen, dan het in de Heidelbergse Catechismus gedaan is’.² Hij beschouwde dit geschrift als een kostbaar geschenk aan Gods Kerk, dat in alles overeenstemt met Gods Woord. In dit artikel wil ik wat nader inzoomen op zijn catechismuspreken.

Geen complete verklaring

Diverse preken uit de Heidelbergse Catechismus (HC) zijn voorhanden van de prediker uit Elberfeld, maar hij heeft helaas geen complete verklaring van dit leerboek nagelaten. Dit heeft te maken met het feit dat Kohlbrugge niet de gewoonte kende om in de avonddienst uit de HC te preken. In de tweede dienst behandelde hij aanvankelijk vervolgstof; in eerste instantie over de profeet Jesaja en na ongeveer zes jaar over de brief aan de Hebreëen.³ In 1855 rondde hij de serie preken over dit Bijbelboek af, maar ook daarna ging hij er niet toe over de HC te bepreken. Dit constateerde ook J. van Lonkhuyzen in zijn dissertatie: ‘Kohlbrugge preekte gewoonlijk rechtstreeks uit de Heilige Schrift, slechts zelden uit den Catechismus. Wel werd deze in de prediking gedurig aangehaald, maar hij werd toch niet geregeld behandeld. Dit is te betreuren’.⁴ Toch had Kohlbrugge hoge achting voor dit geschrift. Zijn gemeente gaf hij eens deze woorden mee: ‘Laat het u een worstelen worden met God, dat Hij u en uw hele huis regeert door de Heilige Geest, en dan is het eerste bord dat op tafel komt Gods Woord en de Catechismus’.⁵ De opmerking die ds. H.J. de Groot in zijn artikelenserie ‘Het leven en werk van Dr. Kohlbrugge van Elberfeld’ maakte dat Kohlbrugge nooit uit de catechismus heeft gepreekt, is niet juist.⁶

Fragmentarisch

Kohlbrugges dagboek aantekeningen bevestigen dit beeld. Zijn notities laten zien dat hij de HC slechts fragmentarisch behandeld heeft. Uit het in kaart gebrachte

overzicht van al Kohlbrugges preken gedurende de eerste zes jaar van zijn verblijf in Elberfeld (van vrijwel alle zondagen uit die periode is bekend waarover hij gepreekt heeft) blijkt, dat hij op 31 mei 1852, op Tweede Pinksterdag, voor het eerst uit dit leerboek preekte. Kohlbrugge stond toen bijna zes jaar in Elberfeld. Op deze feestdag besteedde hij aandacht aan Zondag 19 en 20, vraag en antwoord 51 en 53. Kohlbrugge stelt dat vraag 53 ‘Wat gelooft gij van de Heilige Geest?’ nauw samenhangt met vraag 51 ‘Wat nuttigheid brengt ons nu deze heerlijkheid van ons Hoofd Christus?’ In de inleiding van deze preek zegt hij dat deze laatste vraag ‘een van de meest gewichtige vragen van onze Heidelbergse Catechismus is’ en ‘wij kunnen deze vraag nooit te dikwijls doen, en wij moeten daarop, zullen wij zalig worden, het antwoord kunnen geven, dat de Catechismus geeft.’ Deze preek is opgenomen in de bekende bundel *Feeststoffen*.⁷ Vanaf dat jaar 1852 koos Kohlbrugge zo af en toe de HC als stof voor zijn prediking. Zo preekte hij in 1854 op Hemelvaartsdag over het geloofsartikel ‘Opgevaren ten hemel’ en bracht in deze preek vraag en antwoord 46 ter sprake. De daaropvolgende zondag, 28 mei, onderwees hij zijn gemeente over het artikel ‘Zittende ter rechterhand Gods’ en stond toen stil bij vraag en antwoord 50 en 51. In datzelfde jaar preekte Kohlbrugge nog een keer uit de HC, ditmaal over de vragen en antwoorden 75-81 als een voorbereidingspreek voor het Heilig Avondmaal.⁸

Jaren later wilde Kohlbrugge de preek over het geloofsartikel ‘Zittende ter rechterhand Gods’ insturen naar Erlangen. Zelf had hij die preek niet meer in zijn bezit en hij vroeg aan zijn Utrechtse vriend Kol of hij mogelijk nog een exemplaar in zijn bezit had:

Elberfeld 14 octbr. '62

Hartelijk geliefde vriend!

Gelieve de goedheid te hebben eens natezien of mijn Heft Predigten van 1854 waarin de Leerrede: Sitzend zur Rechten Gottes, ook met mogelijkheid bij u nog berustende is – ik heb hier overal goed nagezocht, maar vindt het niet. In geval u het ten uwent mogt vin-

den gelieve het mij dadelijk als pakje overtemaken, ik wilde die Leerrede naar Erlangen opzenden waar op het derde eeuwfeest van de Heidelberg. Cat. een gedenk-stuk van Leerreden over den Cat. opgemaakt wordt, er is groote haast bij. (...)

Geen structuur

Bij het inventariseren van alle catechismuspreken van Kohlbrugge valt het op dat er feitelijk geen structuur in aan te brengen is; ook de frequentie is ieder jaar weer anders. In 1856 behandelde hij dit leerboekje vijfmaal, een jaar later negenmaal, maar in 1861 preekte Kohlbrugge slechts eenmaal uit de HC. Iets wat opvalt is, dat Kohlbrugge in 1859 gedurende vier weken achtereen een serie van acht preken over Zondag 1 hield: zes keer preekte hij over vraag en antwoord 1 en twee keer over vraag en antwoord 2.

Zondag 1

De zes preken over vraag en antwoord 1 zijn gehouden op 7, 14 en 21 augustus 1859. Wat de motieven zijn geweest dat Kohlbrugge juist toen over deze stof wilde preken, is niet met zekerheid te zeggen. Misschien wilde hij zijn gemeente troosten omdat de cholera in Elberfeld was uitgebroken. Daarvan wordt iets vermeld in de vijfde preek. Of was het min of meer willekeurig? In ieder geval is het niet gemakkelijk te achterhalen. De cholera trof ook enkele leden van Kohlbrugges gemeente; dit is op te maken uit een preek van 28 augustus. Kohlbrugge preekte 's morgens uit Hosea 14:1a en 2 en riep de gemeente op tot bekering: 'Bekeer u! Dat is Gods stem tot u. Welaan, God is ons zo genadig geweest, dat het een wonder is in onze ogen. Tellen wij de leden in onze gemeente, dan missen wij nog niemand, dan een kind en nog een kind, dat heenging, met de eerste vraag en antwoord van de Heidelbergse Catechismus. De overigen moesten door de pestilentie gespaard blijven.'¹⁰

Deze zes preken zijn in het Duits verschenen onder de titel: *Der einige Trost im Leben und im Sterben. Sechs Predigten über die erste Frage und Antwort des Heidelberger Katechismus*. De 'Vereeniging tot uitgave van gereformeerde geschriften' heeft deze preken voor het eerst in het Nederlands uitgegeven en in 1941 zijn deze opgenomen in de bundel *Catechismuspreken* getiteld: *De eenvoudige Heidelberg*.¹¹

De eenvoudige Heidelberg

Hoeveel keer Kohlbrugge uit de HC heeft gepreekt is niet exact bekend. Zijn dagboekantekeningen geven geen volledig overzicht van alle teksten waarover hij heeft gepreekt. De gegevens die tot nu toe bekend zijn,

ongeveer 80 procent, laten zien dat Kohlbrugge 110 keer uit de HC heeft gepreekt. De ene keer behandelde hij een gehele Zondag, een andere keer koos hij ervoor om een of twee vragen aan de orde te stellen en dan soms nog uit twee verschillende Zondagen. Het in kaart gebrachte overzicht laat zien dat Kohlbrugge over zestien Zondagen nooit heeft gepreekt. Van de catechismuspreken die verschenen zijn, zijn de meeste opgenomen in de bundel *De eenvoudige Heidelberg*. Deze bundel is samengesteld door dr. P.A. van Stempvoort en verscheen voor het eerst in 1941 bij uitgeverij Callenbach te Nijkerk. Omdat voor deze publicatie ernaar gestreefd is zoveel mogelijk catechismuspreken van Kohlbrugge te bundelen, komt het voor dat er bijvoorbeeld vier preken opgenomen zijn over vraag en antwoord 22 en twee over vraag en antwoord 39.

Daarnaast zijn diverse preken nooit in druk verschenen. Een voorbeeld is vraag en antwoord 32 van Zondag 12: 'Waarom wordt gij een christen genaamd?' Kohlbrugge heeft vier keer over dit gedeelte gepreekt, maar het kwam niet tot een uitgave van deze preken.

Nederland

Kohlbrugge heeft diverse malen in Nederland gepreekt. Zijn dagboekantekeningen laten zien dat hij vier keer 's middags uit de HC heeft gepreekt. Vermoedelijk is hem dat gevraagd. Op 19 april 1857 preekte hij in Zuid-Beijerland over vraag 29 en 30; op 9 augustus 1857 ging hij voor in Nieuw-Loosdrecht en behandelde hij vraag 86; op 30 augustus 1863 preekte hij in Fijnaart over vraag 60 en op 20 september 1863 preekte hij in Hilversum over vraag 56. Helaas zijn deze preken niet gepubliceerd.

Zondag 21

Bij het rubriceren van alle 110 catechismuspreken valt op dat Kohlbrugge een opmerkelijke belangstelling had voor Zondag 21. Hierover heeft hij zestien keer gepreekt, met name vraag 56 had zijn bijzondere interesse: 'Wat gelooft gij van de vergeving der zonden?' Helaas zijn er maar drie preken over deze Zondag in druk verschenen. Vervolgens komt Zondag 1 met elf preken en daarna volgen Zondag 19 met tien preken en Zondag 22 en 45 elk met zes preken. Verder zijn er vier Zondagen met vier preken en twee met drie preken. Wat overblijft zijn acht Zondagen met twee preken en 17 Zondagen waarover Kohlbrugge maar één keer heeft gepreekt.

Feestdagen

Een aspect dat opvalt, is dat Kohlbrugge nogal eens de voorkeur had om rond de feestdagen uit de HC te preken. Hierboven is het jaar 1854 al genoemd toen Kohlbrugge op Hemelvaartsdag over Zondag 18 preekte, maar dit gebeurde vaker.¹² Op de zondag na Hemelvaartsdag was Zondag 19 geliefd,¹³ maar ook Zondag 22: 'Wat troost geeft u de opstanding des vleses?'¹⁴ In 1872 stond Kohlbrugge in de lijdenstijd¹⁵ stil bij een vijftal geboden en hield zijn gemeente voor dat de Heere Jezus door Zijn gehoorzaamheid ons overtreden tegen alle geboden verzoend heeft.

Belijdenis

Ook met belijdenisdiensten koos Kohlbrugge tamelijk vaak de HC als uitgangspunt voor zijn prediking. Het was destijds gebruikelijk in de Nederländisch-reformierte Gemeinde dat in de maand augustus belijdenis door de catechisanten werd afgelegd. Zo hield hij op 16 augustus 1857 een 'belijdenispredikatie over den Heidelbergse Catechismus.' Bij zondag 21 augustus 1859 noteert Kohlbrugge in zijn dagboekantekeningen: 'Twintig jongelingen waaronder Matthijs en Theodor Westendorp en tien meisjes waaronder onze nicht Anne Verschuer leggen voor de gemeente hun geloofsbelijdenis af.' Hij preekte toen over Zondag 1. Een jaar later preekte hij twee zondagen achtereenvolgend over 'De hoofdwaarheden der Christelijke geloofsleer.'¹⁶ Deze 'hoofdwaarheden' zijn vier preken waarin diverse vragen uit de hele catechismus aan de orde komen. Kohlbrugge wilde zijn catechisanten en zijn gemeente wijzen op dit rijke geschenk dat God ons 'in Zijn grote genade en barmhartigheid schonk.' In 1866 preekte Kohlbrugge op 19 augustus twee keer over het geloofsartikel uit Zondag 21: 'Ik geloof een heilige algemene christelijke kerk' en in 1869 hield hij op 8 augustus twee 'Bekennispredigten nach dem H.C.'

Heerlijkste antwoord

Kohlbrugge had een voorliefde voor Zondag 1. Hij noemt de eerste vraag met het antwoord het voorportaal van onze belijdenis, 'een vraag waarover wij te leren zullen hebben tot aan onze jongste snik. De hele rijkdom van de volzalige God, de eeuwige heerlijkheid wordt u daarin aangeboden en als het ware, op de hand gelegd en als u uw catechismus opent, staat dat alles in volle pracht en heerlijkheid voor u.' Dit 'voorportaal' biedt ons werkelijk troost: 'Hoe komt men door dit leven heen met al zijn moeiten en zorgen? Hoe kan men toch zijn levensweg getroost en moedig bewandelen en als het laatste uur is gekomen het

moede hoofd met vrede en vreugde neerleggen? Zie! daar hebt ge nu het heerlijkste antwoord op deze noedkreet, in de eerste vraag en antwoord van uw catechismus.'¹⁷

God heeft de Heidelberger geschreven

Al is het zo dat Kohlbrugge de catechismus niet integraal heeft behandeld voor zijn gemeente, toch nam dit troostboekje een prominente plaats in zijn prediking in. Met grote regelmaat citeerde hij de HC vanaf de kansel en prees dit boekje aan: 'God gaf in Zijn wonderbare genade voor drie eeuwen aan Zijn gereformeerde Kerk een boekje in handen, klein van omvang, maar rijk, o zo rijk van inhoud.'¹⁸ In een andere preek zegt hij het zo: 'Wie gaf ons de Catechismus? Die gaf ons vader en moeder, en zij hebben hem van grootvader en grootmoeder. Maar van waar hebben die hem? Die hebben hem van bloedgetuigen, die met hun eigen bloed hebben bekrachtigd, dat de inhoud van de Catechismus waarheid is. Wat baat mij echter een schat, als ik er geen gebruik van maak? Weet ik hem niet te gebruiken, dan moet ik het leren, opdat ik er gebruik van maak.'¹⁹ Kohlbrugge zegt zelfs dat God de Heidelberger heeft geschreven: 'U zult zeggen: "ja, die vraag en antwoord heeft Ursinus geschreven". Toch niet, God heeft het geschreven, al was Ursinus toen ook slechts vierentwintig jaar oud. Het is de mening van de Heilige Geest.'²⁰

In feite leefde de prediker uit Elberfeld zelf in de catechismus. De zondag na zijn overlijden deelde ds. Künzli aan de gemeente de woorden mee die Kohlbrugge nog op zijn sterfbed sprak: 'De Heidelberger! - de eenvoudige Heidelberger! Houdt daaraan vast, mijn kinderen! Uit uzelf kunt ge geen enkele waarheid verstaan, maar deze Catechismus bevat alles, zoals ik het u heb onderwezen.'²¹ Deze woorden uit 1875 gelden ook voor vandaag en zijn nog even actueel. Laten we deze ter harte nemen!

H. Boele, Hendrik-Ido-Ambacht

Noten

- 1 28 mei 2016 te Vianen.
- 2 Dit citaat komt uit de catechismusprek 'De belijdenis van Gods waarheid' naar aanleiding van de eerste vragen van de Heidelbergse Catechismus, H.F. Kohlbrugge, *De eenvoudige Heidelberger*, blz. 113, Houten 1990.
- 3 Vanaf 14 juni 1846 tot 1852 preekte Kohlbrugge 's avonds over Jesaja. Deze preken zijn helaas verloren geraakt. Vervolgens preekte hij vanaf 1852-1855

over Hebreeën. Deze preken zijn opgenomen in het *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid* en later uitgegeven door uitgeverij Den Hertog te Houten.

- 4 J. van Lonkhuyzen, *Hermann Friedrich Kohlbrugge en zijn prediking*, blz. 293, Wageningen, 1905.
- 5 *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1890, nr. 24.
- 6 Kerkblaadje, Balk 1948, nr. 23.
- 7 H.F. Kohlbrugge, *Feeststoffen*, 1942.
- 8 Op 16 juli behandelde Kohlbrugge vraag en antwoord 75-81, deze preek is opgenomen in het *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1890, nr. 8, 9.
- 9 Arch. Kohlbr. port. 13 brief 96.
- 10 *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1895, no. 6. Uit het NRG-Archiv blijkt dat er toch meerdere personen zijn overleden aan deze epidemie. Archivaris Klaus van Bürck: 'vom 22.8. bis 30.9.1859 wurden auf unserem Kirchhof 9 Personen - davon 6 Kinder - beerdigt, die der Seuche erlagen.'
- 11 Deze publicatie beleefde verschillende herdrukken, de tweede tot en met de vijfde druk verscheen sinds 1967 bij uitgeverij Wever te Franeker. De zesde

druk verscheen in 1990 bij uitgeverij Den Hertog te Houten.

- 12 Op 25 mei 1854; 21 mei 1857; 17 mei 1860 en 29 mei 1862.
- 13 Op 28 mei 1854; 4 mei 1856; 1 juni 1862; 8 mei 1864 en 21 mei 1871.
- 14 Op 26 mei 1867; 10 juli 1864; 29 april 1866; 26 mei 1867 en 24 april 1870.
- 15 Op 18 februari preekte Kohlbrugge over het vijfde gebod; op 25 februari over het zesde; op 3 maart over het zevende; op 10 maart over het achtste en op 17 maart over het negende gebod.
- 16 *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1897, no. 29-32.
- 17 Deze citaten komen uit de catechismuspraak 'De belijdenis van Gods waarheid' naar aanleiding van de eerste vragen van de Heidelbergse Catechismus.
- 18 *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1893, no. 21.
- 19 *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1893, no. 38.
- 20 *Amsterdamsch Zondagsblad tot Getuigenis der Waarheid*, 1898, no. 41.
- 21 H. van Druten, *Hoe Dr. H.F. Kohlbrugge predikant werd*, Leiden, 1884.

Angst en opluchting

Op de late avond van 14 juli, de nationale feestdag in Frankrijk, werd het land opgeschrikt door een daad van terreur. In Nice vielen in korte tijd meer dan 80 doden.

Het Europese voetbalkampioenschap dat dit jaar in Frankrijk had plaatsgevonden was rustig verlopen. Wat een investeringen zullen er gedaan zijn om dat mogelijk te maken! Veiligheidsdiensten hebben ongetwijfeld op volle toeren gedraaid. Achter de schermen zal er contact geweest zijn met geheime diensten in Amerika en andere landen in de EU en de wereld. Op tv was te zien hoe duizenden politieagenten bij de belangrijkste evenementen op de been waren. Na afloop ervan was er sprake van een zekere opluchting. Het leven nam na de terreur van de afgelopen tijd waardoor Frankrijk getroffen was weer enigszins zijn normale gang. Juist op de 14^e juli kondigde de president aan dat de noodtoestand die enkele maanden geleden uitgeroepen was, binnenkort zou worden beëindigd. En toen sloegen de terroristen opnieuw toe. Met een vrachtwagen reed iemand in op een menigte die naar vuurwerk stond te kijken. De dader wist dat er behalve mannen veel vrouwen en kinderen naar het

vuurwerkspectakel stonden te kijken. Met de bedoeling zoveel mogelijk mensen tot diep in hun hart te treffen verrichtte hij zijn gruwelijke daad. Je vraagt je af: waar eindigt dit alles?

Mij kwam in gedachten een passage van dr. W. Aalders over het bijbelboek Openbaringen, waarover ik op de conferentie van 28 mei een lezing hield. Hij schrijft in het boek "In verzet tegen de tijd" het volgende:

De antichrist is de openbaring van "het beginsel van wetteloosheid". Het is de zich als 'vlees' bewust geworden mens, die pal tegenover Christus staat en despotisch naar de macht grijpt, om alles aan zijn vleselijke heerschappij te onderwerpen. Dat wil zeggen, dat al wat door de mens als cultuurprophetie van het komende Godsrijk al tot stand is gebracht op aarde en wat als oogst zou kunnen worden binnengebracht in de schuren van het Koninkrijk van Christus, nu als roof wordt gebracht onder de macht van de anti-geest.

Al wat cultuur mocht heten, wordt anti-cultuur. Het woord wordt leugen. Prediking wordt propaganda. Religie wordt mens-cultus. Vrijheid wordt dictatuur en slavernij. Hier ontbreekt nu alles wat cultuur als weer-

spiegeling van het Godsrijk behelst: het rustig vruchtbare, het bloeiende, het weldadige. Alles is nu hard, krampachtig, mechanisch geworden. In plaats van het organische in de zin van werkelijke groei en het blijven in zuivere proporties, is nu alles programmatisch, planmatig, geforceerd, georganiseerd. Wat als Babylon te voorschijn komt is niet meer de ruimte voor het rustige wonen en stille gedijen. Veelmeer staat alles in het teken van arbeidskampen en kazernes. Misschien dat het meest typerende van dit rijk van de onmenselijkheid de *angst* en het *gevaar* is. Het is echter niet de angst en het gevaar voor de natuur als in de beginne, maar voor de cultuurloze cultuur. De mens, die in een lange en moeizame weg de natuur overwonnen heeft, is nu als natuur-overwinnaar zulk een bruto en geweldenaar voor zijn medemens, dat de angst en de dreiging vertienvoudigd zijn.

Het ergste van die situatie is echter dat er geen ont-koming meer mogelijk is. Dit is wereldregering. Er is geen land, geen streek waar men leven kan buiten het bereik van de antichrist. Er is geen staatsmacht meer die dit breken kan. Dit is het moment in de geschiedenis dat de duisternis, het kwaad zich tot het uiterste uitleven kan. De droesem is boven gekomen.

Het ogenblik is echter zéér nabij, dat Christus in zijn volle heerlijkheid de geschiedenis binnentreedt. In zijn heerlijkheid, die de heerlijkheid van God, van de Heilige Geest, van de hemel, van de liefde, van de waarheid is. Een heerlijkheid, die onzegbaar zal glanzen en lichten tegenover deze antichristelijke duisternis en dit ongoddelijk verderf. En dit zal dan zijn zijn overwinning, dat zijn heerlijkheid alle volken volkomen inzichtig zal zijn geworden. Als Hij in zijn hemelse glans de deuren van de geschiedenis opent en binnentreedt, kan er geen sprake meer van zijn dat iemand

Hem niet zou erkennen als de volstreckte Heer en Koning. Voor de een zal dat echter een oorzaak zijn van oneindige dank en jubel omdat zijn komst redding is en verlossing. Voor de ander echter een oorzaak van verslagenheid, omdat men door de waarheid overwonnen is en nu de zware last van de schuld tegenover God in wroeging moet uitboeten.

Dan zal het Godsrijk op aarde worden opgericht als het Rijk van de Geest, omdat de gewetens van allen overtuigd zijn. Dat is het nieuwe Jeruzalem, waarover in Openbaring met heerlijke beelden wordt gesproken. Alles zal vol zijn van de kennis en vreze des Heren. En ieder zal hier zijn eigen plaats, zijn eigen roeping, zijn eigen bestemming vinden. Jeruzalem zal geen nivellerend eenheidsrijk zijn, maar het zal 'dorpsgewijs' bewoond worden. De aard en aanleg van ieder zal tot zijn recht komen. En alles zal een nimmer eindigend lof- en danklied zijn aan God en aan Christus. Maar het hart, het levende middelpunt van deze Godprijzende volkerengemeenschap zal zijn dat bijzondere volk, dat in de tijd van strijd en benauwdheid vóór de voleinding trouw geweest is aan Jezus Christus. Dat zijn zij die in de tijd en tijden van de antichrist in trouw en in lijden hebben getuigd van de waarheid, en in onthouding en vertrouwen hebben uitgezien naar de komst van hun Heer. De glorie van dit volk is, dat zij in de tijd van lijden en druk getuigenis hebben mogen afleggen van de liefde voor Jezus. Hun bloed heeft zich vermengd met het bloed van Christus, hun smart met zijn smart. En zoals zij bij Christus geweest zijn in het lijden, zo zijn zij nu één met Hem in zijn glorie.

Aldus dr. Aalders.

H. Klink, Hoornaar